

Стеценко Анастасія Сергіївна – здобувачка СВО бакалавра факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (спеціальність 041.01 Середня освіта (Українська мова і література)).
Наукові інтереси: історія української літератури кінця ХІХ – початку ХХ століття.

Дарія Свідницька

Наук. керівник – к. філол. н., доц. Ткаченко В. І.

ІДЕЙНО-ТЕМАТИЧНЕ РОЗМАЇТТЯ ЕПІСТОЛЯРІЮ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Анотація. Статтю присвячено аналізу епістолярної спадщини Лесі Українки, зокрема розкриттю внутрішнього світу письменниці, виявленню індивідуально-авторських мовних елементів, з'ясуванню їхнього стилістичного навантаження. Проаналізовано проблемно-тематичний спектр листування Лесі Українки. Виокремлено композиційно-комунікативні особливості епістолярію української письменниці.

Ключові слова: Леся Українка, епістолярій, листування, художні особливості.

Annotation. The article is devoted to the analysis of Lesya Ukrainka's epistolary heritage, in particular to the disclosure of the inner world of the writer, the identification of individual and authorial language elements, and the clarification of their stylistic load. The problem-thematic spectrum of Lesya Ukrainka's correspondence is analyzed. The compositional and communicative features of the Ukrainian writer's epistolary are singled out.

Keywords: Lesya Ukrainka, epistolary, correspondence, artistic features.

Процес відродження національної свідомості нині невіддільний від вивчення українського культурного і суспільно-політичного життя в ХІХ ст. Найбільш достовірними свідками тодішніх подій були листи відомих моральних авторитетів нації. Приватна епістолярна спадщина українських письменників є духовним здобутком української історії та культури і належить до національної рукописної спадщини України. Серед всього розмаїття документальних жанрів інтимний лист позначений найбільшою мірою суб'єктивізмом, таємничістю й сакральністю. Тому основою наукового дослідження обрано інтимний дискурс листів Лесі Українки як найкращу точку зору для реконструкції творчого психологічного портрету письменниці, висвітлення її творчої лабораторії, літературних взаємин, світоглядних пошуків тощо. *Актуальність нашої статті* полягає в тому, що листи Лесі Українки є цінним джерелом для вивчення її життєпису, творчості, літературно-естетичних і громадсько-правових поглядів, для висвітлення участі письменниці у національно-визвольному русі. Її листи – це першоджерело для дослідження суспільно-політичної думки та революційного протистояння в Україні.

Листування серед інших видів творчості займає особне місце в спадщині Лесі Українки. Через листування Леся Українка підтримувала зв'язки не тільки з рідними, знайомими, друзями, а з цілим літературним і мистецьким світом. Кожен лист доносить до нас думки, почуття, настрої, які талановита поетеса переживала в конкретний момент. Усі вони глибокі, щирі, безпосередні. Леся Українка на межі епох, на шляху творення України як держави, утвердження українців як нації у процесі національного культуротворення представила свій епістолярій, який засвідчив новий зразок українсько-європейської культури, значущості й вагомості українського слова у ствердженні української національної ідентичності.

Численні листи Лесі Українки зберігалися у приватних осіб. Десятки її листів як сімейні реліквії берегли родичі О. Кобилянської в Чернівцях, у професора Ф. Колесси зберігалися листи поетеси до нього. Є відомості, що близько 100 листів зберігалося в академіка А. Кримського.

Значну кількість листів Лесі Українки зібрала її сестра Ольга Петрівна Косач-Кривинюк, в якій зосереджувалися не лише автографи, але й копії листів із закордонних архівів. Ольга Косач-Кривинюк у 1930-ті роки готувала на основі листів біографічну працю «Хронологія життя і творчості Лесі Українки». У зібранні О. Косач-Кривинюк збереглися копії листів Лесі Українки до М. Драгоманова та його родини, зроблені нею з копій письменника Гліба Лазаревського (копії ним знято з автографів Лесі Українки, що зберігалися у Варшаві). Дослідниця життя і творчості Лесі Українка М. Деркач зберегла копії 28 листів до М. Драгоманова. Разом із копіями О. Косач-Кривинюк та М. Деркач до 1939 р. було зібрано 230 листів, з яких близько 30 було опубліковано. Слід знати, що епістолярна спадщина Лесі Українки зазнала непоправних втрат. Втрати є тим більш прикрими, що вказані адресати були найближчими, найщирішими друзями й однодумцями поетеси, і вони, безперечно, містили такі відомості, якими вона не ділилась більше ні з ким [Агеєва 2003: 143].

Сьогодні епістолярна спадщина Лесі Українки складає близько 900 листів, і можливості виявлення їх ще далеко не вичерпані.

Публіцистка була відвертою та щирою у своїх епістолярних текстах, часом дискутувала, філософствувала на різні суспільно важливі теми, вела чітку й лаконічну бесіду, досить часто викликала почуття ніжності, захоплення, поваги, щирої турботи, а часом була надто емоційною, аж до гніву, навіть дратівливості, особливо коли питання кореспонденцій стосувалися української ідентичності як державної, так і мовної та літературної. Своє місце й роль в українському суспільстві Леся Українка

визначала, перш за все, сама. Вона була занадто самокритичною і не боялася чути критику від інших, що заслугоує уваги. У її листах, адресованих сестрі Ользі, матері, М. Драгоманову, О. Кобилянській, М. Павлику, знаходимо розлогі авторські коментарі й щодо її громадянської позиції, щодо розуміння життєвих уроків і їх прийняття, щодо щирої дружби і безкорисливої допомоги, ставлення до роботи хатньої й до праці літературної та публіцистичної. У цьому Леся Українка була весь час відвертою і досить прискіпливою. Вона добре розуміла й усвідомлювала свої як сильні, так і слабкі, на її погляд, риси.

Листування Лесі Українки – це і блискучі фрагменти письменницької автобіографії, і численні автокоментарі, свідчення про саму психологію письменницької творчості, і матеріали для детальної хроніки однієї з найшляхетніших українських родин, і, звичайно ж, неоціненна фактографія для історії українських ідеологічних, суспільно-політичних рухів та напрямів кінця XIX – початку XX століть.

Особисті листи часто мають історичне та літературне значення, а листи, що містять літературну інформацію, містять інформацію про особисте життя одержувача. Кількість листів, присвячених приватним питанням, невелика. Можна виділити дві теми: вони в основному стосуються здоров'я авторки (точніше – про численні хвороби, наприклад, у листах до М. Драгоманова), або про родину. У листуванні М. Драгоманова та Лесі Українки містяться надзвичайно важливі факти про суспільно-політичну думку, історію розвитку української культури, зв'язки з європейською культурою. «М. Драгоманов своїми ідеями, своєю європейською культурою, щирою відданістю до свого народу, своєю чесністю і принциповістю, своїми високими якостями справжнього інтелігента назавжди залишив глибокий вплив на Лесю Українку. Як справжня «духовна дочка» М. Драгоманова Леся успадкувала від свого «духовного батька» ці риси. Тому вплив

М. Драгоманова на формування світогляду письменниці незаперечний.

Лариса Петрівна Косач більше переймалася справами суспільними, захоплювалася громадською роботою. Вона допомагала друзям та громаді щиро і не лише словом. Коли мала гонорари, то за потреби, частково віддавала на різні суспільно важливі справи – придбання та поширення якісної, на її погляд, літератури та преси, видання часописів, белетристики, поезії, давала кошти на освіту: «Посилаю 20 гультенів, половина на «Народ», половина на «Поступ»» (2 лютого 1895 р. до М. Павлика). Багато Леся Українка писала про вміння людей розумно комунікувати, тим самим засуджувала будь-які недоречні суперечки щодо поглядів на речі: «А як взяти дилему: або луснути або перетравити і вилити його шумовину на папір то вже почесніше, хоч і тяжче без міри, власне перетравити, не лускаючи» (14 січня 1903 р. до І. Франка). На переконання публіцистки, не варто вступати у дискусії, якщо міркування вибудовуються на помилкових непорозуміннях. У цьому вона була прискіпливим самокритиком і радила так чинити іншим, зокрема застерігала і М. Павлика, й І. Франка від невинуватених суперечок щодо справ літературних та політичних. Однак така самокритичність не заважає нам визнавати Лесю Українку генієм свого часу і сьогодення [Ковальова, Сидоренко 2021: 19]. Дискусія між Іваном Франком і Лесею Українкою – це дискусія між двома варіантами соціал-демократичних концепцій. В основі полеміки лежать теоретичні питання політичного світогляду: визначення рушійної сили соціал-демократичного руху та тип свободи, яка є його метою.

Леся Українка приділяла багато уваги проблемам освіти на українських землях. Вона критикує жалюгідний стан освіти зокрема на Волині. Так, у листі до М. Драгоманова від 27 жовтня 1892 р. вона пише, що на Волині шкіл мало, а ті, що працюють, існують зовсім не для того, щоб нести в народні маси світло знань: «Але я думаю,

що наші люди з натури дуже розумні, бо їх навіть наші волинські школи не можуть дурнями зробити, а вже, здається, для сього не мало прикладається роботи». Правдивість цих слів підтверджувалась тогочасною дійсністю. Отже, письменниця всі свої помисли, які були глибоко національні в своїй основі, всі свої прагнення пов'язувала з життям, з освітою свого народу, який прагнула вивести на «грунт вічних вселюдських змагань» [Ковальова, Сидоренко 2021: 21].

Леся Українка – поетеса з яскравою національною натурою, гаряча патріотка. У листі до М. Кривинюка (чоловік її сестри Ольги) від 28 березня 1908 р. вона порушує питання про національну гідність українського народу.

Епістолярна спадщина Лесі Українки – це листи до осіб, що склали найближче родинне (мати, батько, брати, сестри, родина М. Драгоманова, тітка Олена Антонівна Тесленко-Приходько) та літературне оточення (І. Франко, М. Павлик, О. Кобилянська, В. Стефаник, Н. Кибальчич, О. Маковей, М. Коцюбинський, Б. Грінченко, Х. Алчевська, М. Старицький, В. Гнатюк, Ф. Колесса, А. Кримський та інші, громадські діячі – В. Крижанівська-Тучапська, учителька народних шкіл А. Макарова). Зараз відомо понад сорок адресатів Лесі Українки, листи до яких зібрані частково. Так, із листування з М. Коцюбинським виявлено лише 3 листи, значно більше листів було до тітки О. Тесленко-Приходько [Агеєва 2003: 145].

Отже, Леся Українка була видатною українською письменницею, яка прославляла українську культуру та мову. Одним із способів вираження її індивідуальності був епістолярій. Листи Лесі Українки мають переважно публіцистичний характер, приватні мотиви набагато поступаються роздумам про свої політичні та громадсько-правові погляди. Саме це дозволяє «зануритись» в історичні події тодішньої України та «споглядати» як талановита патріотка намагалась допомогти своєму народові. Листи

Лесі Українки – це першоджерело для дослідження суспільно-політичної думки епохи та політичного протиборства в Україні.

Література

1. Агеева В. Епістолярна спадщина Лесі Українки : листи як фрагмент творчої біографії. Жіночий простір : Феміністичний дискурс українського модернізму : монографія. Київ, 2003. С. 141–157.

2. Баран Є. Леся Українка і Ольга Кобилянська : діалог культур : (на матеріалі епістолярію письменниць). Леся Українка і сучасність : зб. наук. пр. / Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2007. Т. 4, кн. 1. С. 284–292.

3. Богдан С. Листування як визначальний елемент мовленнєвої діяльності Лесі Українки. Леся Українка і сучасність : зб. наук. пр. / Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2005. Т. 2. С. 291–315.

4. Вашків Л. Епістолярна критика Лесі Українки : види, форми вияву, функції. З його духа печаттю... : зб. наук. пр. на пошану І. Денисюка. Упоряд. М. Легкий. Львів, 2001. Т. 1. С. 70–76.

5. Ковальова Т., Сидоренко Л. Епістолярій Лесі Українки як прояв публіцистичних збуджень. *Образ*. 2021. Випуск 1 (35). С. 17–27.

6. Українка Леся. Повне академічне зібрання творів : у 14-ти т. Т. 11. Листи. Луцьк, 2021. 597 с.

Свідницька Дарія Миколаївна – здобувачка СВО бакалавра факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (спеціальність 041.01 Середня освіта (Українська мова і література)).
Наукові інтереси: історія української літератури кінця XIX – початку XX століття.